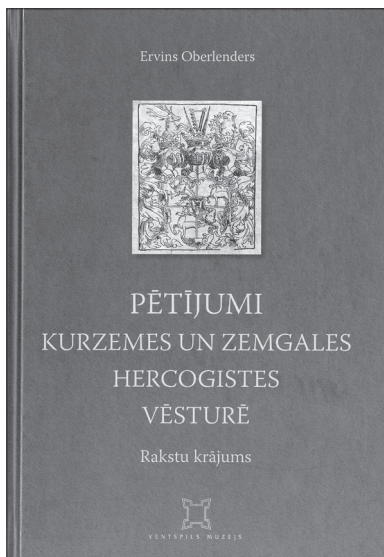

<https://doi.org/10.22364/lviz.117.11>

Mārīte Jakovļeva

Dr. hist., Latvijas Nacionālā vēstures muzeja pētniece

Ervins Oberlenders. *Pētījumi Kurzemes un Zemgales hercogistes vēsturē. Rakstu krājums*. Ventspils: Ventspils muzejs, 2021. 180 lpp. ISBN 978-9934-8600-8-9

On the occasion of the 85th birthday of outstanding German historian, professor emeritus at Mainz University Dr., Dr. h. c. Erwin Oberländer, Ventspils Museum issued a special volume containing articles written by Professor Oberländer on the history of the Baltic region, especially that of the Duchy of Courland and Semigallia (1561–1795).

The publication is primarily addressed

to the Latvian readers as the articles have been translated into Latvian. The book contains nine articles, published in various collections and journals in 1994–2008, and a preface written by the author himself. In the preface, Professor Oberländer outlines the tendency of historical research in Europe within the recent decades to broaden the focus from the history of nation-states to that of regional-scale processes, underlining the importance of regional history in building the awareness of their identity in the local populations.

Through his articles, presentations and compiled collections of articles, Professor Oberländer has brought the history of the Baltic region to the public attention in Latvia and other countries and made a considerable contribution to the historical science of Latvia. Our cordial congratulations to Erwin Oberländer on his birthday!

Šogad 85 gadu jubileju svin ievērojamais vācu vēsturnieks, bijušais Maincas Johana Gūtenberga Universitātes profesors Dr., Dr. h. c. Ervins Oberlenders (*Erwin Oberländer*). Vairākus gadu desmitus viņa zinātniskās un sabiedriskās aktivitātes bija cieši saistītas ar Latviju un Baltijas valstu vēsturi, aptverot plašu laikmetu diapazonu – no agrariem jaunajiem laikiem līdz 20. gadsimtam.

Emeritētā profesora Ervina Oberlendera jubilejas priekšvakarā Ventspils muzejs sagādāja dāvanu, izdodot vairākus viņa galvenokārt Kurzemes un Zemgales hercogistei veltītus rakstus atsevišķā sējumā. Vienlaikus dāvana pasniegta arī Latvijas publikai, jo raksti tulkoti latviešu valodā. Lai gan ziņas par pašu autoru atrodamas grāmatas beigās ievietotajā sastādītāja Armanda Vijupa pēcvārdā, domājams, šeit būtu vietā vispirms sniegt nelielu ieskatu profesora biogrāfijā.

Ervins Oberlenders dzimis 1937. gadā Kēnigsbergā (tag. Kaļiņingrada), studējis vēsturi un slāvu filoloģiju Minhenē, Vīnē un Ķelnē. Pēc doktora disertācijas aizstāvēšanas 1963. gadā par tēmu “Ļevs Tolstojs un revolucionārā kustība” desmit gadus Ervins Oberlenders strādāja par zinātnisko referentu Federatīvajā Austrumu un starptautisko studiju institūtā Ķelnē, kur vietējā universitātē viņam tika piešķirts habilitētā doktora grāds par darbu “Anarhisms” (1972). Pēc tam aizsākās pasniedzēja darbs. No 1975. līdz 1985. gadam viņš pasniedza Minsteres Universitātē, kur tika ievēlēts par Austrumeiropas un Dienvidaustrumeiropas jauno un jaunāko laiku vēstures profesoru. Iespējams, apstākļi, ka Minstere tolaik bija viens no lielākajiem latviešu centriem, veicināja viņa interesi par Baltijas vēsturi. No 1985. gada Ervins Oberlenders bija Austrumeiropas vēstures profesors Maincas Universitātē, ieņemot arī Austrumeiropas vēstures institūta direktora posteni un vairākus gadus pildot Vēstures fakultātes dekāna pienākumus. Politiskie notikumi Baltijas valstīs 20. gadsimta 80. gadu beigās un 90. gadu sākumā veicināja intereses pieaugumu par tām Rietumu sabiedrībā. Maincas Universitātē tieši Ervins Oberlenders bija tas, kurš uzņēmās kontaktu dibināšanu ar Baltiju. 1990. gada vasarā viņa vadībā vācu studentu grupa devās ekskursijā uz Lietuvu, Latviju un Igauniju. Tikšanās ar Latvijas Universitātes studentiem un mācībspēkiem deva ierosmi sadarbības līguma noslēgšanai starp abām universitātēm 1991. gadā. Pēc diviem gadiem Ervins Oberlenders kļuva par Latvijas Universitātes Goda doktoru.

Atzīmējot viņa nopelnus, darbojoties Latvijas Vēsturnieku komisijas sastāvā un Latvijas Zinātnes padomes Neatkarīgo starptautisko ekspertu grupā, 2008. gadā Ervinu Oberlenderu ievēlēja par Latvijas Zinātņu akadēmijas ārzemju locekli.

Pēc profesora iniciatīvas vairāki Maincas Universitātes studenti pievērsās dziļākām Latvijas vēstures studijām, izstrādājot maģistra darbus par dažādām Kurzemes hercogistes vēstures tēmām. Un arī Ervins Oberlenders pievērsās šā ārkārtīgi interesantā Latvijas vēstures posma izpētei. Šo studiju darba augļi atspoguļojas gan viņa paša publikācijās, gan arī divos Kurzemes hercogistei veltītajos rakstu krājumos, kas pēc viņa iniciatīvas tapuši sadarbībā ar Latvijas Universitātes un Latvijas vēstures institūta pētniekiem: “*Das Herzogtum Kurland 1561–1795. Verfassung, Wirtschaft, Gesellschaft*” (Kurzemes hercogiste 1561–1795. Satversme, saimniecība, sabiedrība; I sēj. 1993, II sēj. 2001). Kurzemes hercogistes vēstures pētniekiem nu jau par rokasgrāmatu ir kļuvis Ervina Oberlendera un Folkera Kellera 2008. gadā izdots Kurzemes hercogistes svarīgāko juridisko dokumentu krājums “*Kurland. Vom polnisch-litauischen Lehnsherzogtum zur russischen Provinz. Dokumente zur Verfassungsgeschichte 1561–1795*” (Kurzeme. No poļu-lieutuviešu lēņa hercogistes līdz Krievijas provincei. Satversmes vēstures dokumenti 1561–1795).

Apskatāmajā grāmatā latviešu lasītājam tiek piedāvāts iepazīties ar Ervina Oberlendra darbiem, kas veltīti Baltijas reģionam agrajos jaunajos laikos un tikuši iespiesti dažādos rakstu krājumos un periodiskos izdevumos. Kopumā grāmatā ietverti deviņi raksti, kas publicēti laikā no 1994. līdz 2008. gadam, un īss autora priekšvārds, kas tapis īpaši šim sējumam. Tajā autors ieskicē pēdējo gadu desmitu Eiropas vēstures pētniecības pievēršanos ne vien nacionālo valstu vēsturei, bet arī reģionos notiekošajiem procesiem. Pilnībā jāpiekrīt Oberlendera apgalvojumam, ka: “Līdzīgi kā Vidzemi un Latgali, tāpat arī Kurzemi vistiešākā veidā ar Viduseiropu saistīja globāli procesi – sākot ar kristianizēšanu un reformāciju līdz pat apgaismībai un nacionālajai kustībai” (4. lpp.). Vēl var piebilst – šie procesi bija kopīgi visai Eiropai, vien to norises sākums un intensitāte dažādos reģionos bija atšķirīgi. Vienlaikus profesors atzīmē vēl vienu svarīgu reģionālās vēstures funkciju, proti, identitātes apziņas veidošanu vietējos iedzīvotājos, sniedzot tiem iespēju smelties “pašvērtības izjūtu un inspirāciju” (5. lpp.). Tieši koncentrējoties uz ierobežotu lokāli reģionālo telpu, vis-

labāk var izsekot pārmaiņu dinamikai visdažādākajās jomās, bet atsevišķu cilvēku likteņi ilustrē dažādus sabiedrības eksistences aspektus. Līdz ar to Kurzemes hercogistes vēstures pētniecība ļauj pārkāpt šauri nacionālajam vēstures skatījumam un paver plašas perspektīvas laikmetīgai un jaunai Kurzemes un visas Baltijas vēstures interpretācijai (5.–6. lpp.).

Grāmata sniedz iespēju latviešu lasītājam izvērtēt šās pieejas auglīgumu un profesora Oberlendera pienesumu mūsu reģiona vēstures pētniecībā. Sējumu ievada referāts, kas tika nolasīts Rīgā 1999. gadā profesora iniciētā starptautiskā konferencē “Kurzeme, Vidzeme, Latgale. Reģions un identitāte vēsturē”, kurā viņš uzsvēra reģionālās un lokālās vēstures pētniecības un popularizēšanas nozīmi mūsdienās. Tam seko ieskats Eiropas vēstures periodizācijas un reģionu vēsturiskās attīstības problemātikā, analizējot Baltijas reģiona iekļaušanos agro jauno laiku konceptā. Un arī te pilnībā jāpiekrīt profesora atziņai, ka daudzi jautājumi vēl nav atbildēti un daudzi fenomeni ietver sevī pretrunīgus momentus (36. lpp.). Saistībā ar mūsdienu Krievijas oficiālās vēstures interpretācijas izplatīšanas mēģinājumiem joprojām aktuāli ir jautājumi par Baltijas provinču iekļaušanu Krievijas impērijā. Ieskatu šajā tematikā sniedz raksts ar nosaukumu ““Brīvprātīga padošanās?” Vidzemes un Kurzemes bruņniecība poļu-lietuviešu, zviedru un krievu virskundzības laikā (1561–1795)”. Atkal jāpiekrīt autoram, ka, izmantojot šķietami brīvprātīgas padošanās virsvaram traktējumu, Vidzemes un Kurzemes bruņniecības mēģināja saglabāt pretenzijas uz līdzvērtīga sarunu partnera lomu un pamatot savu privilēģiju saglabāšanas leģitimitāti. Atsevišķos vēstures posmos tas arī izdevās, tomēr svarīgākā nozīme bija ārējiem faktoriem, nevis bruņniecību ietekmei (44. lpp.).

Tuvāk šīm problēmām Ervins Oberlenders pievērsies arī rakstā “Lojalitāte un kārtu intereses. Vidzemes un Kurzemes bruņniecības Polijas–Lietuvas, Zviedrijas un Krievijas kundzību laikā (1561–1795)”. Krievijas ārpolitikas fineses, pakāpeniski iegūstot arvien vairāk teritoriju Baltijas reģionā, parādītas rakstā “Tranzīts ar mērķi pakļaut: Kurzemes un Krievijas 1783. gada 21. maija “Tirdzniecības un robežu konvencija””. Interesi izraisa arī autora – ārzemnieka skatījums uz latviešu zinātniekiem tradicionālo jomu – mūsu tautasdziesmām un latviešu attieksmi pret vāciešiem senākos laikos. Tomēr Oberlendera striktajam secinājumam, ka Kurzemes hercogistes latviešu apziņā valdījis uzskats,

ka vācu kungi ir svešinieki un pārstāv kaut ko latvietim būtiski svešu (116. lpp.), var piekrist tikai daļēji. Kungus nemilē neatkarīgi no to tautības, un hercogistes laikos jau bija jūtama kultūru mijiedarbība, tai skaitā latviešiem pārņemot vācu tradīcijas. Un arī pats autors uzsver – dainas nav vēstures avots (114. lpp.). Tādēļ šajā rakstā paustie secinājumi vērtējami kā diezgan vienpusīgi, taču neapšaubāmi rosinoši turpmākiem pētījumiem.

Diemžēl palikusi nerealizēta profesora Oberlendera ilgi lolotā doma par 18. gadsimta Kurzemes hercogistes vēstures grāmatas sarakstīšanu. To, ka tieši šis gadsimts ieņem lielāku vietu viņa pētnieciskajās interesēs, apliecina arī šeit publicētie darbi, no tiem apjomīgākais savulaik tapis kā 18. gadsimtam veltītā ievadnodaļa jau pieminētajā Kurzemes hercogistes juridisko dokumentu krājumā. Apskatāmās grāmatas noslēgumā, vēstot par izsūtītā Francijas karaļa Luija XVIII viesošanos Jelgavā un Blankenfeldē, Ervins Oberlenders ievada lasītāju jaunā, citādā laikmetā, kad Kurzemē par pilnīgu noteicēju jau kļuvis Krievijas ķeizars, tomēr vēl izjūtama valdnieka galma spozmes un Eiropas kultūras atblāzma. Patiesi “Karaliskais intermeco” starp Kurzemi kā hercogisti un Kurzemi kā Krievijas guberņu.

Tā kā visumā netiekam lutināti ar darbiem, kas veltīti laikmetiem pirms 20. gadsimta, Ventspils muzeja iniciatīva un ieguldījums šā sējuma izdošanā vērtējami ļoti pozitīvi. Turklāt nevar īpaši nepaslavēt tulkotāju Maijas Levānes un Valdas Kvaskovas veikumu, jo ar speciālo terminoloģiju bagāto rakstu korekta pārceļšana latviešu valodā nav viegls uzdevums. Acīmredzot kā maketēšanas procesā radušos kļūmi var traktēt to, ka raksta titullapā 117. lappusē piemirsies virsrakstā ielikt tā pirmo daļu – “Valoda kā integrācijas instruments”. Nedaudz arī pietrūkst ilustrāciju, kuras atdzīvinātu un papildinātu vēstījumu. Tomēr kopumā grāmata ir sagatavota korekti un visnotaļ veiksmīgi.

Ar saviem rakstiem, referātiem un sastādītajiem rakstu krājumiem profesors Ervins Oberlenders ilgu gadu ir popularizējis Baltijas reģiona un sevišķi Kurzemes hercogistes vēsturi ārpus Latvijas robežām un devis jūtamu pienesumu mūsu vēstures zinātnei. Atliek vien cerēt, ka profesora atziņas un aicinājums pētīt Latvijas agro jauno laiku vēsturi radīs atsaucību gan jaunajos zinātniekos, gan arī zinātnes politikas veidotājos.

No savas puses sirsnīgi sveicam Ervinu Oberlenderu zīmīgajā jubilejā un novēlam labu veselību un možu garu!

© 2022 Mārīte Jakovļeva

Latvijas Universitāte

Raksts publicēts brīvpieejā

saskaņā ar Creative Commons

Attiecinājuma-Nekomerciāls 4.0 Starptautisko

licenci (CC BY-NC 4.0)

This is an open access article licensed

under the Creative Commons Attribution 4.0

International License (CC BY-NC 4.0)

(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)